

Дещо Про Себе Самого

Іван Франко

Є письменники, що їх життєпис є цікавіший, як їх твори, що їх твори є лише додатком до їх характеристики, частиною їх життєпису. Це генії, вибранці долі, великі і оригінальні в добрім і злім, в щастю і стражданню. Це корифеї літератури, творці нових напрямків, їх можна назвати викладачами того часу, в якому жили, а їх життєпис в кожному разі, в більшій чи меншій мірі, буде глибоким вникненням в тайни духа їхньої епохи, бо в них немов знаходить свій зміст і утворюється цей дух, знаходить свій найсильніший вислів. Мені здається, що тільки такі письменники заслуговують на докладні і з цілим апаратом джерел опрацьовані біографії, бо їх життя, само через себе, є таким же архитвором, як їх твори, а навіть невміло розказане збагачує скарбницю людського духа. За невеличким гуртом цих велетнів іде велика юрба письменників-робітників і ремісників, менше чи більше

талановитих, менше чи більше працюючих, впливових шанованих і заслужених, що однак не доростають до міри тих майстрів.

Печуть вони — як говорив Крашевський — щоденний хліб для умового споживання, розбивають надрібну монету ці груди ідеального золота, що їх видобули майстри з таємних глибин натхнення, заповнюють своєю працею створені через них рами. В цих людей звичайно бібліографія їх творів вистачає за життєпис, людина немов зникає після того, що зробила. Такі письменники не знаходять біографів: вони є ті робітники, що допомагають будувати будинок цивілізації, але їх прізвищ не виписують на фронтоні цього будинку. Як один з цих робітників, що докладають цеглу по цеглі до цієї будови, ніколи сильніше не відчував я того свого характеру, як в хвили, коли з обов'язку чемності маю представитися польській суспільності, якій до рук подаю збірник своїх новелістичних образків. Що маю про себе сказати? Що я вродився? Але цей же дуже визначний випадок трапився кожному з нас, шановні читачі. Що я дечого вчився? Що любив і страждав? Але ж і фарисеї роблять те саме, говорячи словами «святого Письма».

А поза тим нічого нема в моїм життю гідного уваги, крім цієї сверблячки до писання, крім нахилу до обсервування людського життя в його найрізномірніших проявах, крім цієї незаспокоєної ніколи і нічим горячки, що змушує мене перейматися стражданнями і радостями, думками і мріями других людей. Але й ті всі патологічні прикмети не є нічим характерним для мене; це, здається, звичайні прикмети письменницького ремесла.

Що ж отже в цієї нікчемної людини можна назвати оригінальним? На це питання Гете відповідаю: хіба те, що я є українець, то правдоподібно походить від зукраїнізованих німецьких колоністів, що батько мій був звичайним мужиком і робив панщину, — не поміщиком, але цісарсько-королівській камері, не вмів ні читати, ні писати, але мимо цього він був людина світла і віддав мене, хоровиту і до селянської праці нездібну дитину, до

школи. Дотепер вихід з-під мужицької стріхи на ширшу публічну арену буває в нас річчю надзвичайно рідкою. Вродився я в 1856 р. в Нагуєвичах Дрогобицького повіту, ходив два роки до сільської школи в Ясениці Сільній, потім до т. зв. нормальної школи у Василіян в Дрогобичі, а опісля тут же до гімназії. Склавши іспит зрілості, записався я на університет у Львові, але навчання моє перервав соціалістичний процес 1877—1878 рр., до якого мене вмішано Бог зна через що: ба, навіть мене засуджено на 6-ти тижневий арешт (після восьми місяців слідчої в'язниці) за приналежність до тайного товариства, до якого дійсно я не належав, і яке, поскільки знаю, ніколи не існувало. Отже одна з небагатьох оригінальних ознак в моїм життю, бо подібна річ не кожному трапляється.

Дальший опис мого життя заступити може бібліографічний список моїх праць, але його полишаю я Естрейхерам 20-го століття, коли взагалі якому з них захочеться порпатися в купах щоденно задрукованого паперу, що становлять квінтесенцію нашої літературної продукції. Скажу лише коротко, що за той час був я ще декільки разів арештований і завжди мене звільняли без судової розправи, що я мимо цього скінчив університет, а навіть на превеликий жаль деяких моїх ближніх братів українців відважився я здати з відзначенням докторат славистики у Відні і габілітуватися на виклади української літератури на львівському університеті. Об'єднаній коаліції правлячих сфер зі співзвучними українцями вдалося врятувати Русь від такого нещастя, яким безумовно були б сталися мої виклади. «Бійтеся Бога, як можна цю людину пускати на університет! Подивіться лише, в якому порваному сурдуті він ходить!» Так укваліфікував мою кандидатуру брат русин — той самий, що за свою патріотичну працю для добра Руси і Австрії одержує шість чи сім платень, Природна річ, що в зв'язку з таким аргументом кандидатура моя на приватного доцента мусіла впасти, а мотив «політичне прошле» був лише чемним прикриттям дійсної причини... Але я не хочу оскаржувати. З гореччю привик я робити те саме, що о. Vaudouin, який, коли його вдарено в лице, сказав: «Це для мене, пане, а що ж для дітей?» Річ зрозуміла, для дітей — в даному випадкові для суспільности — треба чогось іншого. Отже замість біографічних подробиць декільки признань.

Передовсім признаюся до гріха, що мені його багато патріотів вважає за смертельний: не люблю русинів. Побіч цієї гарячої любови, що бризкає для «братнього племені» зі шпальт польських реакційних газет, моє признання може видатися дивним. Але що ж робити, коли воно правдиве? Не є я в літах наївних і засліплених коханців і можу про таку делікатну матерію, як любов, говорити тверезо. І через те повторюю: не люблю русинів. Там мало серед них знайшов я правдивих характерів, а так багато дрібничковости, тісної глупоти, дволичности і зарозумілости, що, дійсно, не знаю, за що міг би я їх любити, навіть не звертаючи уваги на ті тисячі більших і менших шпильок, які вони мені часом з найкращою думкою вбивали під шкіру. Розуміється, знаю між русинами декілька винятків, декілька особистостей чистих і гідних всякої пошани (говорю про інтелігенцію, не про селян), але ці винятки, на жаль, лише стверджують загальний висновок. Признаюся до ще більшого гріха: навіть Руси нашої не люблю, так і в такій мірі, як це роблять, або вдають, що роблять, патентовані патріоти. Що в ній маю любити? Щоб її любити як географічне поняття, для цього я є занадто великим ворогом порожніх фраз, забагато бачив я світу, щоб твердити, що ніде нема такої гарної природи, як на Русі. Щоб любити її історію, для того досить добре її знаю, дуже гаряче люблю загальнолюдські ідеали справедливости, братерства і волі, щоб я не міг почувати, як мало в історії Руси прикладів правдивого духа горожанського, правдивої

посвяти, правдивої любови. Не любити цю історію дуже тяжко, бо майже на кожному кроці треба б хіба плакати над нею. Чи може маю любити Русь як расу, — цю расу отяжілу, незграбну, сентиментальну, що позбавлена гарту і сили волі, так мало здібну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів найрізномоднішого гатунку? Чи може маю любити світлу будучність цієї Руси, якої не знаю, для якої світлості не бачу ніяких підстав?

Коли мимо цього почуваю себе русином, то, як бачиш, шановний читачу, цілком не з причин сентиментальної натури. Примушує мене до цього передовсім почуття собачого обов'язку. Як син українського селянина, що викормився чорним селянським хлібом, працею твердих селянських рук, почуваю себе до обов'язку панщиною цілого життя відробити ці шеляги, що їх видала селянська рука на те, щоб я міг видряпатися на висоту, де видно світло, де пахне воля, де ясніють вселюдські ідеали. Мій український патріотизм, то важке ярмо, яке доля положила на мої плечі. Я можу показувати своє незадоволення, можу потихо проклинати долю, що вложила на мої плечі те ярмо, але скинути його не можу, другої батьківщини шукати не можу, бо тоді б я став підлим відносно власного сумління. І коли що полегшує мені двигати це ярмо, так це те, що бачу український народ, який він, хоть гноблений, отемнюваний і деморалізований довгі віки, хоть і нині бідний, слабкий і безпорадний, але все таки помалу підноситься, чує в щораз ширших масах жажду світла, правди і справедливості і шукає шляхів до них. Отже варто працювати для цього народу і ніяка чесна праця не піде на марне.

Називають мене часто великі польські патріоти ворогом поляків. Що маю сказати на цей закид? Чи покликатися на свідцтво тих поляків і польок, що їх люблю, високо ціную і для яких маю всяку пошану? Ні, піду простішим шляхом і скажу одверто: не люблю вже занадто великих патріотів, таких, що мають уста повні Польщі, але, яких серце холодне для неволі польського селянина і наймита. Скептично аналізуючи мій власний український патріотизм, пристосовую ту саму міру і до патріотизму патентованих польських патріотів і не можу ними смакувати. І не дивуюся, що платять вони мені тою самою монетою, тільки з ще більшим відсотком.

А тепер досить цієї сповіді. Українська приказка каже: «Не робися солодким, бо тебе злижуть, не робися кислим, бо тебе виплюють». А в таких оповіданнях про себе самого нічого нема легшого, як попасти в ту або іншу крайність. Почуваю, що й так сказав я не одне таке, за що мені дістануться удари з різних сторін, але хай і так буде! Того, що я сказав, не візьму назад і закінчу українською приказкою: «Добре так моїй жінці, хай мене б'ють»!